

I. ALFABET ŁACIŃSKI I WYMOWA

ALFABET ŁACIŃSKI ma **24** litery¹.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii² Kk³ Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv⁴ Xx Yy Zz

Obecnie łacine wymawia się na kilka odmiennych sposobów.

1. Wymowa **tradycyjna** (*późna*) (wywodzi się z wczesnośredniowiecznej tradycji niemieckiej, obecnie rozpowszechniona w Polsce)
2. Wymowa **restytuowana** (*pronuntiatio restituta*) (nawiązująca do zwyczajów artykulacyjnych epoki klasycznej (I w. p.n.e. – I w. n.e.); ustalona na podstawie badań lingwistyki porównawczej, inskrypcji (zwłaszcza wielojęzycznych), świadectw starożytnych gramatyków oraz analizy tekstów literackich)
3. Wymowa **kościelna** (*pronuntiatio ecclesiastica*) (właściwa dla niemal całego duchowieństwa katolickiego, zwłaszcza tego kształtującego się we Włoszech; tą wymową posługuje się papież)

[illegible]

¹ Chodzi o alfabet epoki klasycznej I w. p.n.e./I w. n.e. Alfabet łaciński wywodzi się z alfabetu etruskiego i w II w. p.n.e. składał się z 21 znaków. Pierwotnie pomiędzy *F* a *H* była litera *Z*. Została ona usunięta w IV wieku p.n.e. jako zbędna (język łaciński nie ma tego dźwięku) przez cenzora Appiusza Klaudiusza Caecusa. Na to miejsce wprowadzono literę *G*, która jest graficznym wariantem litery *C*. Do tamtej pory litera *C* służyła do oddawania zarówno głoski *K*, jak i głoski *G*, natomiast od czasu reformy *C* oznaczało wyłącznie głoskę *K*. Zmiana ta spowodowała także ograniczenie stosowania litery *Q*, a *K* prawie zupełnie wyszła z użycia. Litera *Y* została dodana, a *Z* ponownie dodana w I wieku p.n.e. w celu dokładnego oddawania w piśmie wyrazów greckich.

² *I* jest znakiem zarówno dla samogłoski **i**, jak i dla samogłoski **j**. Jak **j** wymawia się na początku sylaby przed samogłoską, np. *ianua*, *iocus*, *ieiunus*, *coniungatio*, *deiuro*. Litera *i* w takiej pozycji nie tworzy sylaby.

³ K jest literą bardzo rzadką w łacinie klasycznej, została niemal całkowicie wyparta przez C, które oznaczało ten sam dźwięk.

⁴ Starożytni Rzymianie na oznaczenie **U** i **V** mieli tylko jeden znak (w majuskuale kamiennej **V**, w minuskuale **u**). Oznaczać on mógł zarówno samogłoskę *u*, jak i spółgłoskę *v*. Większość dobrych wydań współczesnych tekstów łacińskich z epoki klasycznej stosuje literę *U* zarówno w pozycji spółgłoski jak i samogłoski. Możecie spotkać się z zapisem *vivus* bądź *uiuus*, *iuvnis* bądź *iuuenis* itp. Podwójone **V** (**VV**) dało początek literze **W**.

DYFTONGI ŁACIŃSKIE I ICH WYMOWA

DYFTONG	WYMOWA		PRZYKŁADY	PRZYKŁADY	
	tradycyjna	tradycyjna		tradycyjna	restytuowana
ae	e	aj	aetas	<i>etas</i>	<i>ajtas</i>
au	au	au	aurum	<i>aurum</i>	<i>aurum</i>
eu	eu	eu	Europa	<i>Europa</i>	<i>Europa</i>
oe	e	oj	oboedio	<i>obedio</i>	<i>obojdio</i>

DYFTONG jest pojedynczą SYLABĄ: *ae-tas*, *au-rum*, *Eu-ro-pa*, *o-boe-dio*. Sylaba z dyftongiem jest zawsze długa.

DYFTONG ze znakiem trema (*aë* lub *oë*) to **DWIE SYLABY**: *a-ër*, *po-ë-ta*

PRZYKŁADY WYMOWY RÓŻNIĄCE SIĘ OD ZAPISU LITEROWEGO

LITERA/-Y	WYMOWA		PRZYKŁADY	WYMOWA	
	tradycyjna	tradycyjna		tradycyjna	restytuowana
ae	e	aj	aetas	<i>etas</i>	<i>ajtas</i>
aë	ae	e	aër	<i>aër</i>	<i>aër</i>
c	C przed e,i,y i dyftongami	k	caelum cinis cena	<i>celum</i> <i>cinis</i> <i>cena</i>	<i>kajlum</i> <i>kinis</i> <i>kena</i>
	K przed a,o,u, spółgłoskami i na końcu wyrazu		coram cupio lac cuncta	<i>koram</i> <i>kupio</i> <i>lak</i> <i>kunkta</i>	<i>koram</i> <i>kupio</i> <i>lak</i> <i>kunkta</i>
ch	ch	k	character	<i>charakter</i>	<i>karakter</i>
ngu	ngw	ngu	lingua	<i>lingwa</i>	<i>lingua</i>
oe	e	oj	oboedio	<i>obedio</i>	<i>obojdio</i>
oë	e	e	poëta	<i>poeta</i>	<i>poeta</i>
ph	f	ph	philosophia	<i>filosofia</i>	<i>philosophia</i>
qu	kw	ku	quoque	<i>kwokwe</i>	<i>kuokue</i>
rh	r	rh	rhombus	<i>rombus</i>	<i>rhombus</i>
su	sw na początku słowa	su	suavis	<i>swavis</i>	<i>suauis</i>
th	t	th	cathedra	<i>katedra</i>	<i>kathedra</i>
v	w	u	vivo	<i>wiwo</i>	<i>uiuo</i>

ALFABET ŁACIŃSKI W ZESTAWIENIU Z GRECKIMI WZORAMI LITER

Aa	Bb	Cc	Dd	Ee	Ff	Gg	Hh	Ii	Kk	Ll	Mm
Aα	Bβ	Γγ	Δδ	Eε	ƆƆ	Γγ	Hη	Iι	Kκ	Λλ	Mμ
Nn	Oo	Pp	Qq	Rr	Ss	Tt	Uu	Vv	Xx	Yy	Zz
Nν	Oο	Ππ	Ϟ ϙ	Pρ	Σσ	Tτ	Υυ	Ϝ ϝ	Xχ	Υυ	Zζ

II. ILOCZAS (długość sylab)

W łacinie każda z samogłosek może być

1) długa: ā, ē, ō, ū, ī

2) krótka: ă, ě, ɔ, ŭ, ĭ

3) dyftongi *ae, au, eu, oe* są zawsze długie

Akcent pada w łacinie na sylabę **przedostatnią**, jeśli jest ona **długa** (*natūra, magīster*); jeśli jest **krótka**, akcent cofa się na **trzecią od końca** (*con-di-cī-o, ma-xī-mus*).

Zasady iloczasu

- Dla akcentowania wyrazu w prozie znaczenie ma wyłącznie długość sylaby **przedostatniej**
- Samogłoska stojąca bezpośrednio przed samogłoską jest zawsze **krótka**, np. *mĕ-us, ra-tĭ-o, tŭ-us*
- Akcent w przedostatniej sylabie słowa **nigdy** nie pada na „ptaszka” (czyli na krótką sylabę). Jeśli przedostatnia sylaba ma ptaszka (czyli jest krótka), akcent cofa się na sylabę 3 od końca (nigdy dalej, już bez względu na długość sylaby 3 od końca)
- Dyftongi** tworzą zawsze **długą** sylabę
- Samogłoska *i* nigdy nie pełni w łacinie funkcji zmiękczonej, zatem zbitki takie jak *-tia, -tio, -via, -nia, -ria, -eo*, itp. dzielą się na dwie sylaby: *ti-a, ti-o, vi-a, ni-a, ri-a, e-o*

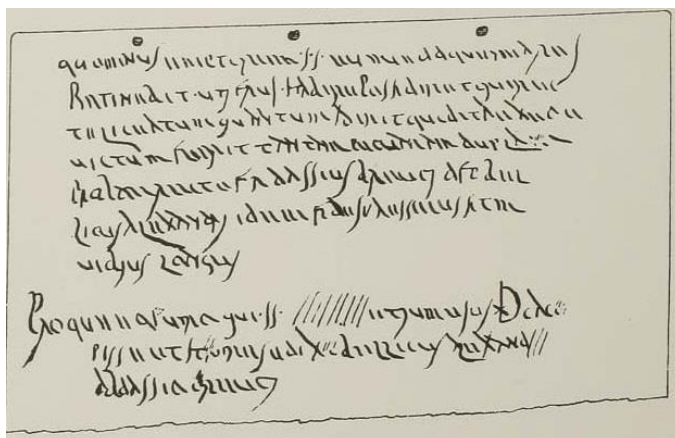
III. PODZIAŁ NA SYLABY

Podział na sylaby w języku łacińskim przebiega podobnie jak w polskim. Pojedyncza spółgłoska należy do następnej sylaby: *a-mor* (*miłość*), *lau-do* (*chwałę*). Jeśli od jakiejś grupy liter nie może zaczynać się w łacinie wyraz, to przy podziale na sylaby rozdziela się tę grupę liter: *ter-ra*, nie: *te-rra* (*ziemia*); *om-nis*, nie: *o-mnis* (*każdy*). Wyrazy złożone z przyimkami dzieli się według ich części składowych: *ab-i-re* nie: *a-bi-re* (*odchodzić*), *post-e-a* nie: *po-ste-a* (*później*). Grupa *qu* nie tworzy sylaby: *quo-que, quis-quis, om-ni-a-que, quo-ad*. Sylaby nie tworzy również litera *i* w pozycji spółgłoski (*j*): *iu-ve-nis, con-iunc-ti-o, ie-iu-nus*

ĆWICZENIE 1. Podziel na sylaby. Zaznacz sylabę akcentowaną.

- video _____
- extemporanea _____
- viduus _____
- versutilōquus _____
- nominatio _____
- facio _____
- compressio _____
- coërceo _____
- coaequalis _____
- quietus _____
- paenitentia _____
- creatrix _____
- puella _____
- coniugatio _____
- aëraque _____

IV. ORTOGRAFIA I INTERPUNKCJA

Starożytni Rzymianie niemal nie mieli interpunkcji. Czasem w zapisie na kamieniu pojawiały się kropki rozdzielające niektóre słowa lub frazy, innych znaków interpunkcyjnych nie znano. Rzymianie w zapisach zwłaszcza na materiałach miękkich posługiwali się duktami, w których nie było podziału na słowa. Interpunkcja we współczesnych wydaniach tekstów antycznych pochodzi od wydawców i może być różna w różnych wydaniach tego samego tekstu.

quo minus emptorem *supra scriptum* eumve ad quem ea res
pertinebit uti frui habere possideretque rec-
te liceat: unc,⁵⁾ quantum id erit, quod ita ex eo e-
victum fuerit, tantam pecuniam duplam
probam recte *fide rogavit* Dassius Breuci, *dari fide promisit* Bel-
licus Alexandri. Idem fide sua esse iussit M.
Vibius Longus.

Proque eo puero, qui *supra scriptus* [est, pr]etium eius *denarios* DC acc[e-]
pisse et habere se dix[i]t Bellicus Alexand[ri]
ab Dassio Breuci.

V. EPOKI ROZWOJU ŁACINY

ĆWICZENIE 2. Przyporządkuj *dzieła* / *twórców* do okresów rozwoju łaciny.

Łacina **archaiczna** (— koniec lat 80. I w. a.Ch.n.⁵⁾ _____

Łacina **klasyczna** (złota) (I w a.Ch.n / I p.Ch.n.⁶⁾ _____

Łacina **srebrna** (I –III w.) _____

Łacina **nowożytna** (IV w. – XVII/XIX w.) _____

- a) Caesar, Cicero, Horatius, Vergilius, Ovidius
- b) Erasmus Rotterodamensis, Ioannes Longinus, Ioannes Cochanovius, Nicolaus Copernicus, *Vulgata*, *Gaudeamus Igitur*
- c) pierwsze przekłady Biblii na łacinę, Tacitus, Gellius
- d) zapisy na ceramice i w kamieniu, *Septuaginta*

⁵ a.Ch.n. – *ante Christum natum* = przed narodzeniem Chrystusa = przed naszą erą.

⁶ p.Ch.n. – *post Christum natum* = po narodzeniu Chrystusa = AD (Anno Domini) = naszej ery.

VI. JEZYKI ROMAŃSKIE

Nazwa *języki romańskie* pochodzi od łacińskiej nazwy Rzymu (*Roma*). Wywodzą się one z łaciny ludowej, funkcjonującej na wielu ziemiach imperium rzymskiego. Wykazują największe podobieństwo do języka łacińskiego, zwłaszcza w dziedzinie słownictwa.

ĆWICZENIE 3. Na poniżej liście zaznacz języki romańskie.

angielski	kataloński	rumuński
chiński	keczua	sanskryt
dalmatyński	niemiecki	sardyński
grecki	norweski	swahili
hindi	polski	szwedzki
hiszpański	portugalski	walijski
japoński	retoromański	węgierski
jidisz	rosyjski	włoski

ĆWICZENIE 4. Przeczytaj słowo, prawidłowo je zaakcentuj i podaj jego znaczenie.

a) custos, b) nummus, c) sanguis, d) ferrum, e) episcöpus, f) aurum, g) lucrum, h) ludus, i) levis, k) Kalendae, l) gravis, m) nomen, n) sol, o) opus, p) ovum, q) signum, r) niger, s) crimen, t) totus, u) urbs, v) verbum, x) mare, z) sanus, α) argentum, β) ventus, γ) felis, δ) domīnus, ε) pauper, ζ) mamma, η) verus, θ) certus, ι) orbis, κ) sinister, λ) sonus, μ) manus, ν) nihil, ξ) vox, ο) odor, π) opus, ρ) ira, σ) sedes, τ) templum, υ) nasus, φ) plus, χ) minus, ψ) spiritus, ω) caput, ξ) somnus, ς) albus, γ) arcus, δ) quasi, η) pretiosus, ι) vita, τ) labor, π) canis, ς) rus, ς) altus, ς) femina, λ) spectacŭlum, μ) varius, ν) liber, ς) hibernus, ς) eiacŭlor, ς) feriae, ς) ocŭlus, ς) capillus, ς) luna, ς) aperio, ς) tabernacŭlum

[illegible]